

Meer ruimte voor vakmanschap

Kansenongelijkheid bestrijden

Wat heeft herwaardering van het vakmanschap van leraren te maken met het vergroten van kansen-gelijkheid? Alles, zo blijkt. Oog voor de aard en complexiteit van het vak van leraar is cruciaal om tot oplossingen te komen die duurzaam zijn en hout snijden.

TEKST MASCHA ENTHOVEN, COLLEEN CLINTON EN MARTEN ELKERBOUT

Mijn moeder mocht vroeger in Haarlem niet 'boven het spoor' komen. Hoewel ze zelf ook arm opgroeide op een kleine bovenwoning met acht broertjes en zusjes, moest je 'boven het spoor' oppassen voor straatjongeren die ruzie zochten. Inmiddels, zo vertelt schoolbestuurder Marten Elkerbout me, is in Haarlem de scheidslijn van het spoor vervangen door de natuurlijke scheidslijn van de rivier Het Spaarne. Het is een verschijnsel dat zich in talloze Nederlandse gemeenten manifesteert. Zonder grenspost of markering verandert de sfeer op straat op het moment dat je het spoor, die ene rivier of straat oversteekt: van sociale huurwoningen naar koopwoningen voor astronomische bedragen. En in deze gescheiden werelden groeien kinderen, ook gescheiden van elkaar, op. De basisscholen in deze buurten kennen over het algemeen homogene populaties leerlingen en leraren hebben binnen een school vaak niet direct te maken met kansenongelijkheid. De ongelijkheid zit tussen de scholen. En deze is gebaseerd op de verschillen in verwachtingen, interacties en structuren tussen de situatie thuis en op school. Een lerares van een basisschool in een wijk met veel armoede beschrijft:

'Het is lastig om grip te krijgen op de zaken buiten school. Onze leerlingen groeien op straat op. Wij zien veel straatcultuur die de

school binnenkomt. Kinderen krijgen in het weekend ruzie, ouders bemoeien zich ermee en beschuldigen of bedreigen elkaars kinderen op school. We hebben afgesproken dat ouders niet andere kinderen aan mogen spreken. De ouders moeten met de juf spreken. We hebben hier veel last van. Thuisituaties zijn vaak zorgelijk: verwaarlozing, alcoholproblemen, depressiviteit, gokschulden, drugsverslavingen, gevangenis, scheidingen, complex samengestelde gezinnen.'

OPGROEIEN ONDER RISICOFACTOREN

Onderzoek onder kinderen die opgroeien onder risicofactoren (Fergus & Zimmerman, 2005) toont aan dat de rol die de school kan spelen in het bevorderen van hun ontwikkelingsmogelijkheden drie functies kent: *bescherming*, *compensatie* en *uitdaging*. Van de rol van *bescherming* is bijvoorbeeld sprake wanneer de school besluit kinderen langer op school te houden om hen 'van de straat te houden'. In de anekdote is deze rol aanwezig: het beschermen van de kinderen tegen ouders van leeftijdsgenootjes die hen in verband met straatruzies aanspreken. Tegelijkertijd worden de realiteit en de belasting voor leraren duidelijk: de invloed van de school op de verbetering van de situatie thuis is beperkt. De bescherming werkt alleen binnen de schoolmuren.

MASCHA ENTHOVEN

(mascha.enthoven@inholland.nl) is lector van het lectoraat De Pedagogische Opdracht bij Hogeschool Inholland.

Compenseren doet een school door te signaleren welke verwachtingen, interacties en structuren thuis niet geboden worden om daaraan vervolgens expliciete aandacht te geven. Middagen worden ingevuld met naschoolse activiteiten of aandacht voor kunst en cultuur. Maar ook:

'Praten met kinderen, boekjes lezen, spelletjes doen. De ouders van onze leerlingen doen dat niet of minder, ze zijn dat niet gewend. Het is heel moeilijk om ouders op die manier aan de ontwikkeling van hun kind te laten werken. Dat zou echt voor hun taalontwikkeling veel uitmaken.'

BASALE VORMEN VAN INTERACTIE

Deze basale vormen van interactie thuis hebben grote invloed op de brede ontwikkeling van kinderen. Ook wanneer dit in de niet-Nederlandse moedertaal van ouders gebeurt. Het gaat om vormen van interacties, de wederkerigheid, de relatie die daarin wordt gelegd, de geborgenheid die ze creëren, de wereld die aan het kind wordt voorgesteld. Die ervaringen vormen kinderen in de manier waarop zij op school zelf interacties aangaan of vermijden, in de manier waarop zij omgaan met uitdagingen, maar ook hoe zij presteren op begrijpend lezen. De kwaliteit van deze interacties in de thuissituatie van kinderen blijkt - ondanks de aanwezigheid van risicofactoren - het verschil te maken tussen een succesvolle ontwikkeling en een ontwikkeling die geen recht doet aan de potentie van het kind (Enthoven, 2007). Compensatie door de schoolomgeving betekent dus meer dan extra taal- en rekenlessen. Echter, zo schetst een lerares:

'Wij zijn in Nederland erg van de cijfers, elk kind moet over een latje heen kunnen springen op een bepaald moment. We zeggen wel te kijken naar het kind in zijn geheel en onder de IEP-toets staat: "Een kind is meer dan taal en rekenen", maar ondertussen moeten er wel referentieniveaus worden gehaald. Meten of iemand een toets kan maken, dat is wat we doen.'

De veelheid aan gegeneraliseerde toetsen op vaste momenten lokt het 'leren voor de toets' uit. Het belemmert leraren om te handelen naar de eigen professionele inschatting van wat een bepaalde situatie vraagt.

VERWACHTINGEN MANAGEN

Uitdaging, ten slotte, gaat over het uiten van hoge verwachtingen, maar boven alles om het realiseren daarvan door goede didactiek, vertrouwen en begeleiding. Een kind gaat niet beter rekenen door hoge verwachtingen alleen. Het thema van het bieden van uitdaging en het uiten van hoge verwachtingen is actueel nu het tijd is voor de schooladviezen aan de groep 8-leerlingen. Onderzoek wijst uit dat scholen met overwegend hoogopgeleide ouders in de regel hoger adviseren dan de toetsscores op onafhankelijke toetsen, op achterstandsscholen daarentegen wordt juist ondergeadviseerd. Zonder hierbij de ervaringen van leraren en schoolleiders in het basisonderwijs mee te nemen, lijkt de oplossing zo simpel: adviseer hoger! Een lerares beschrijft haar ervaring rond advisering echter als volgt:

'Juist de docenten op het voortgezet onderwijs neigen ernaar om de kinderen van onze school lager in te schatten. We moeten praten als Brugman om ze in te laten stromen op havo/vwo. Zij willen hogere slagingspercentages. Ze zetten leerlingen ook weer op tijd terug zodat ze niet zakken, vermoed ik.'

OPLOSSING ONDERADVISING

De oplossing voor de onderadvising van leerlingen ligt niet eenzijdig in het verhogen van de verwachtingen van basisschoolleeraren. Er is in Nederland een onderwijssysteem dat via verkeerde prikkels als bekostiging op basis van slagingspercentages en van ranking op basis van Citoscores, de blik van alle betrokkenen van het kind naar de scores verlegt. Een schoolbestuurder beschrijft dit als volgt:

'Ik ben de trekker van het thema kansengelijkheid in het regionale en lokale overleg. Er is daardoor veel over het thema gesproken in de afgelopen drie jaar, maar tot heel ingrijpende wijzigingen in het beleid van de regio heeft het niet geleid. Dat is onder

Uitdaging gaat over het uiten van hoge verwachtingen

Denk als team na over wat je leerlingen later als volwassenen nodig hebben

andere te wijten aan de bestuurlijke configuratie: het voortgezet onderwijs kent naast twee grote schoolbesturen voornamelijk kleine besturen die met name gericht zijn op het voortbestaan van de eigen school en minder bezig zijn met de grotere maatschappelijke opdracht.'

De dominante waardering van Citoscores in het adviseren over de volgende stap in de schoolcarrière van leerlingen leidt bij leraren soms tot afbrokkeling van de eigen ervaren professionaliteit. Zo verzucht een schoolleider:

'Nu de Citoscores ontbreken door het afstandsonderwijs in verband met de coronacrisis weten sommige leraren niet meer wat ze moeten adviseren.'

Het is daarom nodig om de professionaliteit van leraren ter herdefiniëren, te herwaarderen en te versterken. Een bestuurder zegt hierover:

'Wij kiezen er in onze nieuwe strategische koers voor meer te gaan werken vanuit een onderzoeksperspectief. Onze scholen gaan zich minder bezighouden met planmatig toewerken naar doelen en gaan meer onderzoeksmatig ontwikkelen op basis van hun pedagogische opdracht.'

Met deze onderzoekende manier van werken krijgt brede vorming van kinderen meer

ruimte. In plaats van een cyclus van doelen stellen en toetsen bij de leerlingen staat hier het als team formuleren van een richtinggevend normatief kader centraal waaraan je cyclisch elkaars individuele handelen toetst, evalueert en verbetert. Je stelt met elkaar de vraag: 'Wat hebben onze leerlingen nodig om volwassenen te worden die straks stevig, met kennis, vaardigheden en vertrouwen in de wereld willen zijn en groeien, en hoe realiseren we dat?'

Wat kunnen leraren, teams en bestuurders concluderend doen om de ontwikkelingsmogelijkheden van kinderen uit kansarmere gezinnen te vergroten (Enthoven, 2020)?:

1. **Formuleer als schoolteam en bestuur een pedagogische opdracht ten behoeve van de brede vorming van alle kinderen.** Deze opdracht dient als richtinggevend kompas voor het ontwerpen en evalueren van onderwijs dat bescherming, compensatie en uitdaging biedt.
2. **Onderzoek, evalueer, verantwoord en verbeter vervolgens als team gezamenlijk de ervaringen en het handelen** van individuele leraren in het primaire proces aan de hand van dit kompas.
3. **Geef in lerarenopleidingen en professionalisering het vakmanschap van leraren in termen van het continu inschatten en verantwoorden van wat het juiste is om te doen op basis van een onderzoekende blik,** relevante gegevens en een door het team geformuleerd kompas, een centrale plaats.
4. **Plaats de ontwikkeling van het onderzoekend vermogen van leraren** (in opleiding) in het teken van dit vakmanschap.
5. **Ondersteun de inzet van dit onderzoekend vermogen van leraren en schoolteams** met praktijk nabije onderzoekers die helpen de dagelijks ervaren uitdagingen van leraren in het stimuleren van kansarmere leerlingen structureel als team te onderzoeken en verbeteren.

COLLEEN CLINTON

is onderzoeker van het lectoraat De Pedagogische Opdracht en lerarenopleider van de Pabo en Master Leren en Innoveren bij Hogeschool Inholland

MARTEN ELKERBOUT

is bestuurder van Stichting Spaarnesant in Haarlem

De citaten in dit artikel zijn afkomstig van leraren, schoolleiders en bestuurders waarmee het lectoraat De Pedagogische Opdracht van Hogeschool Inholland samenwerkt aan het versterken van het onderzoekend vermogen en de professionele ruimte van leraren in het vormgeven en verbeteren van hun onderwijs.

De literatuurlijst is te vinden op: www.jsw.nl/artikelen

Op de hoogte blijven van de ontwikkelingen in het basisonderwijs?

Neem een abonnement op JSW

JSW

nr 9
Mei
2020

Ontvang 10 x JSW

JSW lezen op
tablet en pc

Voor
slechts
€79,95 per
jaar

Studenten
ontvangen
50%
korting

Krijg toegang
tot het digitaal
archief
(>1.000 artikelen)

Debatteren
om te leren
Selectief mutisme: wat
als een kind niet praat?
Interview
Ronald Heidanus

Betrokken bij wereld- problemen

Meer weten?
Ga naar www.jsw.nl of
bel 088-2266692